

22 X 1941
8

1941-11
мур

ПРОБОЕМ

МІСЯЧНИК КУЛЬТУРИ

Зміст:

Олекса Стефанович: До Базару	609
Іван Савчур: Син	609
Г. Мазуренко: Галантна пригода	610
Н. Королева: Місячна пряжа	612
Др Остап Грицай: Окаянні України	619
Д. А. Нова Європа на овіді:	623
Юрій Артюшенко: Провідна роль України на Сході	630
Евген Онацький: Головні основи суспільного ладу	644
Микола Надпрутянський: Психічна структура холмської дитини	654
С. П.: Тайна перемоги	655
До історії італо-українських відносин в 1919 р.	656
Одвертий лист до українських письменників	658
Я. О.: З літературних ювілеїв	663
Рецензії	664
Хроніка	670

ЛИСТОПАД

ЧИСЛО 11 (100)

РІЧНИК VIII.

ПРАГА 1941

ЦІНА 1— RM

До Базару

Лютим, жорстоким дзвоном
видзвонює сталь...
Скрикує льодом червоним,
Холоне Звіздаль...
Витревать, витревать брате,
У боротьбі!
Чотири гранати — для ката,
А п'ята — собі

Кулі до чола як пчоли,
Шабля руба...
Солить землю і солить
Червона ропа.
Лютим жорстоким дзвоном
Видзвонює сталь.
Скрикує льодом червоним
Холоне Звіздаль.

ІВАН САВЧУР

Син

Задимлена мала хатина,
Старий трухлий поріг, —
На нім чекає мати сина
З розірваних доріг.

Сидить одна і вже не плаче:
Немає більше сліз —
Порозливалися гарячі
Куди ходила, скрізь.

Вона не дивиться на ґруні, —
На повіні краси
Просунулись — уже не сунуть
Наповнені вози.

Не дивиться — стойть минуле,
Теперішнє й нове: —
Ще не закукали зозулі,
Чи син її живе!...

Не дивиться — у серці жалі
І студінь диких піль —
Простір... далин... шляхи... галяви,
Чужина, мов топіль.

І серце так заклято коле
Той сум, той біль, той жаль;
Чого поля зістались голі —
Пігнався кінь у чвал...

Нема синка — стойть вечера,
Нема його, щоб ів... —
Ta мріяти не дала челядь,
Не дав юнацький спів.

I гомонять, гудуть, гуляють
Дівчата, юнаки —
Ta скоро вже порозганяють
I їх юнкі роки.

Порозлітаються примани
Пянких сільських дівчат —
На їх роки в новому тані
Кладе життя печать.

Нехай вони собі гуляють
Ще поки молоді —
Підуть кудись і повмірають
Самотні — в самоті.

„Які ж вони усі хороши,
Які ж вони мені!
Порозквіталися вже рожі
Синкові в чужині...“

Заплакала стара: „О, сину,
Ти де, ти де, тепер!“
Причулося крізь далю синю:
„Співаю — ще не вмер!“

І знов нема ні слів, ні горя —
Співають юнаки:
„Полинемо на беріг моря,
Полинемо в казки!“

Уже тепер і Він ожило
Танцює гопака —
Порвалася стара, що сили
До милого синка;

І крикнула вона в утомі
До сина — в той же бік —
Порозлітався юнацький гомін,
За синє море втік.

Нема нічого — це омана,
Це жаль, це біль, це сум
Ровсіяно, мов зірка тане
У глиб — у край задум.

Село заснуло по долині;
Прийшла подруга — ніч
І не зривається й не рине
Той спів із тогобіч.

Ой не старій уже робити,
Хоч на полях — бур'ян,
І тugoю лани повиті,
Без паху, без приман.

Не світяться плужані леза;
Без праці день пробіг —
А там і дишлі і колеса
Поломаних теліг.

І знов... з вечерею макітра...
Та тихо... тихо... цить...
А бронзою важке повітря
Заплакано тремтить...

І знов у відgomін із міста
Назустріч пяній тьмі
Заграла музика троїста
Й розбила сни німі.

Вишневий квіт змішався з пилом;
Весняна заметіль —
Розлоскотав синяві хвілі
Розквітлий пяній хміль.

І ніжно, пяно, бездоганно
Горять весни вінки —
Лишень одні берези банно
Схилились, гомінki.

А матір думка страшно давить;
„Умри, занікни, згинь!
Хай сон тебе життя позбавить,
Бо вже не прийде син!“

24. VIII. 1941.

Г. МАЗУРЕНКО

Галантна пригода

(Лист з кінця XVIII століття)

I

Оздобний столик в стилі рококо
І гусяче перо в руці маркіза;
... і ще пробачте мовчанку, мій друже, заодно, —
З Чортомлика вернувся я запізно

Зранений трохи. Та дуелі шарм
Порушила того панка дружина!
Ні, тих жінок не зроуміти нам!
А надто. Боже мій, жінок із України!

Чи не за неї я забив того панка?
Й вона... мене ненавидить живого!
А вірите? Коли б загинув я,
Вона б... Як все це ні до чого!

О, дами, дами! Мають вони такт?
А Решільє в Одесі тут на лихо!
У мене був вже вістовий козак.“
Маркіз задумався. Навколо тихо...

І тільки чути моря плеск вночі
Та шум весла. Рибалка поспішає?
Пес невдоволено на когось загарчав
Й німuv ніч без початку, без краю.

Так нудно зрештою! Що вдів емігрант?
На асамблей бачив запорожця!
Я мріяв — санкюлотів отаман,
А він і... по французьки розмовля, о Боже!

Про Січ питаете?“ Тут зупинивсь маркіз.
Він пригадав Чортомлика руїну.
Зелений острівець. Німий дубовий ліс,
Мереживо річик під лісову тінню

З ним пані та була... нашо французу Січ,
Коли так близько шарм шляхтянки дикий?
Та як побути з нею віч-на-віч,
Без шляхти пишної та ще без чоловіка?

II

„На що чужинцям Січ?“ Замислилась вона,
У кожного свое гірке застигло!
І потайки шляхтяночки пішла
До кошового вбитого могили.

Порослий мохом памятник Сірка.
Дідусь у куріні спокійно люльку смокче.
От слід занесений старого рівчака,
От черепок... „Чого та пані хоче?“ —

Подумав дід. Підвівся: „Еге-ге!“
Шляхтянка плаче! Чи не запорожців
Вона оплакув? Чи так собі, дурне?
Усяке скoйтись на Запорожжі може!

Те, те, голубко!... хочеш кавуна?
Чого се ти? Минулого не вернеш!
Хоч тут така бував дивина...
Чортомликом тому то й кличуть певно!...“

Підслухув тихенько водяник,
Русалочка принишкла, чеше косу.
А той, що... цур йому! там за корчами зник
І тільки видко кучерявий хвостик!

А дід розказує. Як ставив він курінь.
То щось ходило й кликало за валом.
Все сіти плутало... «Де під вербою тінь,
Де нашим трупом раків годували...

І сам не знаю, як я втік живий.
Не замордований, та ось, дивись, вернувся!
Чого ще видіти у стороні чужий!
Там, за Лиманом...» — „Діду!“ Схаменувся:

„Мовчи та диш! Я — характерник! Знай!
Та не лякайся! Хочеш, поворожу?
Біда тебе шукає тут. Тікай!
Гей, бережися злих очей, ворожих!“

III

Вже перстень вирізний надавлює на віск,
Марків кінча. А може так і ліпше?
Безжурний флірт. Руки легенький стиск
І кулі свист за поцілунок грішний?

Та ні... „Щасливий той, хто уникає дам!
Смерть командора, донни Анни сльози
І весь цей поетичний край віддам
За Вас, мій друге, я та за паризьку прозу“.

Н. КОРОЛЕВА

Місячна пряжа

Печерський ігумен Антоній тихо стукнув пучками пальців по незастеленому убрусом, небарвленим столі: трапезу закінчено.

Братія враз підвелась на рівні, беззвучно відсунула лави й обернулась обличчям до рельєфного образу Богоматері — точної копії тієї «Влажернської Оранти», що прикрашає царгородський фонтан. Прогомонила відспівана дужими чоловічими голосами «молитва по насищенню». Від братії відокремився диякон Анастазій, з рук брата Спиридона — просфорника прийняв різблену, дере-

влячу тарілю з «Богородичною просфорою», що сьогодні була з чорного борошина, як годиться на Благовіщення у великому пості. Рівними, поважними рухами людини, що звикла ходити біля вівтаря й довкола палаючих ставників, Анастазій, вклонившись ігуменові, підійшов до образа Пречистої.

— «Взбанній воєводі побідительная...» — Заколивалась розколисаними хвилями урочиста мелодія гіму Богородиці, зложеного Византією в подяку Пресвятій Діві, що визволила її від набігу буйної Київської Руси-України, яку не спиняє апі грізна лють чорного Понту Евксинського.

Анастазій, вклонившись «Влахернитисі» урочистим рухом офорування, помалу тричі раз-за-разом підніс вгору таріль з просфорою, як наказував робити в кожне Богородичне свято Лаврський устав.

«Так бо ж чинили святі Апостоли по успінню Пресвятої Богородиці на знаменя, що вона й з небесі-небес ділить з ними «хліб Ангельський».

Звуки прекрасного гіму завміралі, розпліваючись, як водяні кола на поверхні води, всмоктуючись в товстезні стіни трапезної. На мить в трапезній запанувала тиша. Велика, майже порожня світлиця, з назнаком іконостасу «в головах», з довгими, чистими столами, дихала миром і спокоєм. Лише ледве чутно черкали по круглих, товстих скляніх віконцях — був то дар князя Ізяслава — повні весняних соків віти дерев, розгойдані вечірнім вітерцем, тим, що то приносить весну, кидаючи її — витужену — хвильками до спраглої землі. Здавалось: до миру монастирської трапезної просяться з теплого присмерку душі, що й по смерті не знають спокою, бо ж за свого земського життя занадто відгопнили його від себе.

Ігумен благословив таріль з просфорою в руках Анастазія та великий келих з вином, що тримав перед ним брат Лука — економ.

По «возношенню панагії» після трапези «на підкреплення бранного тіла» слідувала євангельська «агапа» для зміцнення духа любові й милосердя. Ігумен узяв часточку «роздрібленої» пучками брата Спиридона просфори й передав таріль першому з «соборних старців», що з них складалась монастирська рада. Ті ж — з рук до рук передавали просфору далі, доки не дійшла до останнього з братів-послушників, жартома званих «слімаками». Так само — один по одному — всі напились з келиха. Ченці крайни, що лише прокидалась з присмерку варварства, повторювали посвятивий жест лицарів Святого Грааля.

Монастирський день, власне, закінчився. Лишилось ще перед нічним відпочинком кожному переглянути своє сумління, щоб на цім «іспіті» доглядати: чи не причайлось десь у куточку душі затінення, що затемнювало ясність монашого дня. Відбувалась «кульпа».

Ченець за ченцем проходив перед ігуменом, прикладнув і визнавав свої денні провини. Легкі, звичайно. З тяжких бо розвязувала тільки сповідь,

— Спізнився на молитву...
— Розлив олію, доливаючи лампаду...
— Зломив свічку...
— Розбив старий жбан... — злітало тихо з монастих уст.
Голова покірливо схилялась під благословляючою правицею ігуменою:

— Бог простить, синцю!
— Да простить і помилує! — тихим хором що-разу прибідувались всі ченці, що стояли півколом.

Рантом міцний, кремезний юнак — брат Сергій схилявся аж до ніг Антонія. Не міг виринути з повіні сліз, що залила йому серце й обличчя. Пришав головою до білих, небарвлених дощок підлоги, знищений душевною мукою.

— Отче! Нема наймення провині моїй. Не можу більше терпіти! — вибілосі із плачу й зітхань Сергія: — Серце ж мое таке затверділе, що з позавчора ношу в ньому ту провину свою...

Так. Аж від позавчора міг жити Сергій, маючи чорну плауму на душі! Ще бо ранком того, тричі нещасливого дня, бачив новик, як ігумен, по звичаю, власною рукою сам становив просфори й вовду на віконця келій «затворників» Лаврських, тих, що за-живали самі себе замуровали, прагнучи тяжкого «схімного подвигу» — мовчання й самоти. О-півдню, замітаючи доріжки між келіями братів, розсипаними близько одна від одної, але не сповненими одним дахом, Сергій побачив, що просфора на віконці отця Арефти не діткнута. «Славою Ісусовою» окликнув затворника, та ж отець Арефта не відповів:

— «На віки слава» —
тих одиноких слів, що міг їх вимовляти.

— У мене ж, — оскаржував себе Сергій, — рантом увійшов дух спокуси — дух лукавий і черевоугодний. Такий голод зтиснув мені нутроці мої, що годі було втриматись. Г я... я взяв просфору отця Арефти і зізв й... — ломив руками брат Сергій: — Обікрав чесного отця — плакав далі, — обікрав я — злодій мертвих!

Брат Сергій досить довго вже проживав в монастирі й знає: недіткнута на віконці затворницької келії просфора — означає смерть схімника, що вже не потрібue хліба земського. Та ж найжахливішим було те, що дух спокуси не відступив від Сергія, лише глибше після того загніздився в серці новика. Знаючи бо, що отець Арефта «преставився», Сергій затаїв це від свого отця ігумена.

— Для того, щоб і далі їсти хліб мертвого... Негoden я і за підніжжя ніг ваших бути! — плакав Сергій, звертаючись і до братій. — Але благаю тебе, отче, не вигонь мене! Дозволь до келії по блаженні памяти отця Арефти піти. Най там... замість нього... замолівватиму гріх свій! Перепрошатиму за кривду, що вчинив йому, погребання його відтягнувші. І вам — знову вклонився братії земним поклоном, — і вам, вчинив я кривду, бо ж вівцею шопливово до вашої чесної отари втерся...

Чернецтво мовчки дивилося на Сергія. Страх перед такою нечуваною, блознірською провиною був на обличчях одних. На ін-

ших — здивування. Ще на інших — глибокий сум та співчуття до бідного грішника, якому помогти — не в їхніх силах.

Ігумен підніс свої ясні, як кристалеве джерело, очі. І довго, одного по одному проглядав своїх ченців. Немов бажав проникнути до дна в серця їхні. Аж дехто облився пурпуром румянця:

— Невже ж бо отець ігумен і мене вважає здібним на такий чин?

Та вже Антоній тихенько підвідив з долівки брата Сергія:

— Зде ти, синку, надумав. Зле! — промовив лагідно. — Ченців те негаразд, коли б приковував себе до келії, щоб міг затриматись в ній. Не вгодить він тим Господеві й користи своїй душі не придбас.

То ж, най ліпше незамурований, а на вільній волі перевірить себе Сергій, чи зможе й далі без шкоди для душі й тіла нести тягар іночеського життя.

— Іди ж, сину, до якогось часу на відвідини до рідної оселі своєї, пожий там з батьками своїми, в світі. Коли ж вдома визнаєш, що з нами — тобі таки ліпше, тоді повернешся до нас ще раз. Бо ж монах, що думав про їжу, а не про приписи Божі, монах не є й навряд чи монахом бути може.

І так само, як працю, молитву та час своїх ченців, — знаком хреста поблагословив ігумен Антоній і сльози брата Сергія.

Однак тієї ночі не Сергій, але Антоній не знайшов відпочинку від сні.

— Нестримною повінню наповнила серце мое туга по Господу! — картав себе ігумен. — А за нею не бачу тілесних потреб дітей моїх духових, не бачу тягарів, мосю ж рукою наложених, що нести їх так ім не по силах... І хоч правою є, що пересит відбірас сон, таж і голод відтягає від молитви.

Не брата Сергія, — себе за гріх новиків обвинувачував. І ранком, по службі Божій скликав ігумен всю свою братію. Ще раз лагідним поглядом обняв тих, кого звик звати своїми дітьми. І настановив їм ігумена нового.

Був це Барлаам Випатич, муж праведний, чеснотами многими, як рева гронами винними виповнений. До того ж — і в світі бувалий. Багато бо святих міст, ще в світі пробувавши, Варлаам обійшов —

«смотрінія ради учительного».

Щож Господа много возлюбив, — те вчинками ствердив. Багатий вельми й з роду високого був, а все те для життя чернечого покинув. Зумів він про братей належно подбати.

— Жите ж окроме, а я доживатиму самотою, — сказав настанку ігумен Антоній, спустив каптур на очі та й віддалився, спіралочись на патеріцю. Не квапився. Не тікав бо малодушно, лише відходив потиху, чесно узнавши, що інший ліпше за нього виконає працю, на яку його вже не вистачає.

Відійшов недалеко:

— Бо ж по спокій, як і по щастя — зайва річ на край світу ходити: куди ж бо від себе самого підеш?

Відгородився від зовнішньої суети мовчанням та молитвою

і став перед обличчям Божим на сторожі своєї Лаври. Викопав глибшу печеру, що по блаженному Іларіонові лишилась невживана. Джерело коло неї розчистив, ницелоз викорчував, а на вільний містині при ручаю хрест деревляний поставив.

І потяглись дні радості, повні взорювання. Спостились ноці, повні духового світла, яснішого за світло денне. В іхньому сиянні Антоній бачив зоряну вічність. Перед пустинниковим духовим зором відчинились насторіж райські брами. А навколо їхніх земських росквітав: надходила весна й зеленим усміхом розяснювала обличчя Матері-Землі. Соловій — дзвіночки янгольські — хвали Божу співали, фіялка-схимниця у мовчанні паходами своїми Створителя славила, забрость паучиній квіт непорочний викидала.

Нагромаджуючи хмиз та суховій, щоб працю збірачам топливу полегшити, притомився Антоній старечим тілом. Сів на стовбур, торішнім буревієм звалений. Вдалені — хащі в небесному тиркізі легкими хмарками стають. Умитий росою теплій вечір ряботить голосом деркачів, місяць у повні знерухомів над землею, соловіїв застухавши. Нема ж бо кращих соловіїв за Дніпрових! Недалечко мале джерело ледь-ледь дзюрчить свою вічну пісеньку, мов з дрімоти. Мрія світом ширяє, душа ж всесвіту з пут матерії увільняється, стає вся прозора та ясна...

З глибокої кешені своєї ряси витяг Антоній веретено й став сукати нитку. Здавна наложив на себе цей «послух»: прясти на монастирські потреби. Не хтів діткнути образою ані того найменшого з братів-слимачків, даючи йому працю жіночу. Йому ж вона у взорюванні не перешкоджала. «Послух» — найтяжчий бо й для найдужчого мужа той, що бере його на себе чернець: сталу боротьбу з кволістю людською, панування над самим собою. А щоб за любов до братії ченці не вихвалювали свого ігумена, Антоній вкривав свою смиреність таємницею ноці. Бо ж справно сказав той, що сказав: — «Того, що для людської слави досить, для Бога мало єсть...»

Рівно тягнеться нитка, срібним павучком круться веретено, співаючи свою, ледве чутну пісеньку. Та ж ось, зненацька до тієї пісні вплітається інший голос, кришталево-прозорими, шклянimi дзвіночками дзвонить. Чи ж би то желва так красно намиста розплітає? Чи ж таки це та «печерна пустинниця», що й, світами мандруючи, з своєї келії не виходить, такі трелі виводить?

Підніс Антоній голову: в білі облитих квітом черемух майчи предивна постать. Немов дівчина прегарна, біло-зеленава нечаче з паучного квіття виростає, з ним злита. А з очей її небесна глибінь дивиться, сяйвом усіх зірок мерехкотить. В її обличчі вся весняна краса втілена.

Гойдається дівчина на білих галузях черемухи, золотим грібнем ясне волосся своє, немов місячним промінням переплетене, розчісувє, а сама, без слів, мов птах, виспівує. Та ж стільки туги в тім співі безслівіїм, що й старому пустинникові самі собою сльозами очі заходять. Мелодія так за душу бере, немов її з тіла виймає.

Та не звонив ігумен Антоній, і не здивувався понад міру:

— «Хто ж бо знає всі ті істоти, що іх з хаосу первозданого створила десница Всемогутнього?!

І привітав чернець своїм звичаєм істоту незвідому:

— Всяке дихання най хвалити Господа! — Затримався на хвилинку та, мов у монастирі за минулого ігуменування, й запише: — Чого собі бажаєш, дитино Божа?

Про мару-спокусу й думка в старого ченця не прокинулась, глибокий бо й певний був мир Антонієвої душі.

А красуня в черемах відзвивається людським голосом і мовою зрозумілою:

— Я, отче добрий, звуся «Лосна». Не тілесна я, дух. З країни далекої, найгарнішої, де народ Расенів проживав за часів минуліх. Тож, як цей білій квіт, — притягла до себе оберемок черемухового квіття, — переквів і осипався народ той, що мене звав «богинею місяця». Я ж блукала світами, нової батьківщини собі шукаючи. І от, сподобалась мені країна ця, місяцем зеленим улюбленна, співом соловіїним мережана. Ніде інде не знайшла я таких розспіваних красних місячних ночей, прохолодних і лагідних, паучих і замріяних, — ніде інде не бачила я. І лишилась я тут. Однаке щастя й радості не знаю. Бо ж доля Землі цієї, доля смутна, що її в прийдешніх довгих добрах прочуваю тяжко засмучує мене. Вся вона в сум тяжкий заплетена, вся кровлю людською скроплена, вся боротьбою й зрадою братією прогалтована... Тому і я не смію тут нікому зявитись, ні перед ким показатись: хто спів мій почне, той вже до самої могили жури з себе не скине. Бо ж мало, майже нема в добі цій на всій землі тутешній таких, щоб як ти, отче чесний, мир повний в душі своїй мали. Тільки бо при них, що в спокою ясному, глибокому й непорушному перебувають, обявитися можу. Тільки ті можуть почути спів мій без шкоди, а я в тім спокою втопити можу свою відвічну журу.

Антоній відложив свое веретено й уважно слухав красуню Лосну. А вона показує старцеві гребінь свій і продовжує:

— Бачиш: розчісую коси свої, боюсь згубити волосочка з голови моєї. Маля б я давнім звичаєм Расенів-Етрусків обрізати волосся свое на знак смутку-жалоби. Та не підноситься на те рука моя. Бо ж знаю я: міцні ланцюги приковують кривду-біду до Землі цієї. За те згоду та любов до близького, що єдиним ратунком для неї є, — ту тримає лише єдина волосина. А що ж, як саме в косах моїх та волосина міститься?

Антоній підніс правицею й благословив хрестом діву-Лосну:

— Хвали Господа в радості, доню, — озвався улюбленим словом своїм. А, як руку підносив, зачепив нитку й веретено ковзнулось по ченцевих колінах тай упало на оксамитовий мох. — Благий Бог іноку не дає тягаря понад силу його. Милосердя ж його меж не має. — Підніс веретено. — Ось дам тобі це. Най замість журби стане подругою твоєю веретено. — Глянув на інжені пальчики Лосни, всміхнувся лагідно й додав: — Та ж яку тонку нитку виведеш ти рукою такою! Приправ же приєдно ніжне на ті ранні болючі, що в духу їх бачиш, як що відвернуги біду — не у владі твоїй. Іди з миром, доню, і не журись над міру. Господь знає, що

чинить, і знає, доки се чи інше тривати може, Божа Лоць... Мабуть за шелестінням весняного вітру в черемахах не дочув старенький чернець, що красуня назвала себе «Лосною». Та ж тепер вона нове наймення своє, як другий подарунок пустинників укупі з ветереном його прийняла з великою вітхою.

І з того часу, як осінь призимна постеле по землі білі серпанки своєї вранішньої імлі, — починає присти «Божа Лоць» свою пряжу, «місяшну пряжу». Пряде лише в осені. З весною ж бо щокожного року чекає та вірить; ось-ось, таки зміниться доля сумна краю того, що його вона так покохала.

Та ї як же не вірити, коли все радістю й красою квіте, зеленим усміхом розяснюючи обличчя Матері-Землі? Як не вірити, коли соловії-дзвіночки повним голосом хвалу Богові співають, коли філяка-схимниця у мовчанні пащоцами своїми Створителя славить, а забрость паучучий квіт непорочний викидає?

І питается Лади-богині й Біл-Бога ясного:

— Чи ж зміниться вже тепер?

Та ж Лада сміється, схиливши над лісовим струмочком. Не намилується вона з краси своєї, весняним квіттям прибраної. Шо Ладі — «країна?» Її ж бо країною є кожна, поки в ній весна квіте-проквітає...

А світлий Біл-Бог не може й на мить спинити свого відвічного бою з Чорнобогом. Мече в нього стріли вогненні, гонить його і світом земським, і там — позасвіттям, з одної зорі на зорю іншу. Нема відпочинку, нема замирення в борні тій, в борні Світла з Пітьмою.

Коли ж буває зібране з поля золоте збіжжя, а в садах достигнуть паучучі овочі, смутніє «Божа Лоць»: і знову не буде змін! Все йде своїм відвічним бігом по відвічному шляху... Нема змін!..

Тоді береться вона за свою місяшну пряжу. Таж із жалю слезою затягає її очі, ніжні ручки тримтять, — і рветься тонісенька нитка-павутинка. Пускає ті «вузлики» Лосна, й пливуть вони в місяшні ноці й у-день в повітрі світами, легесенькі, безсилі, як жалі «Божої Лоці». Ох, жалю, жалю! Скільки вилито тебе на землі — й що ж досягти колись своїми болючими «вузликами!» Тільки й те, що чие око спочине на Лосиній нитці, — відчує воно в серці сум безпідставний, покірливий, тихий, безплідний, яловий. І вгадати не мож: з чого він зродився. Бо ж не вухом, а серцем вчуваєш зітхання «Божої Лоці».

Та ж, що не в чарах поганських, а в побожному спокою Антонія Печерського шукала поради Лосна й була ним «охрещена», — уповає вона на милосердя Боже. Пережила богів поганських, що, як мрії людські, живуть довго, але ж кінець-кіццем таки помирають.

Давно вже забуті і Біл-Бог, і Перун, і Ярило. Але ж по деяких селицах, розрушених по Волинських лісах, запуреніх в сонніх закутинах Мазурських багновиськ, замріяних на побережжю Сірого Балту, — і пині ще часто, найчастіш — в осені, загадують люди заокурену «Божу Лоць». Тільки вже не знають, відкіль прийшла до них та красна старо-єтруська богиня...

Окаянні України

Кривавим маревом, ніби смертельного злочину подобою, не-прикаланого гріху олицетворенням, видигається з глибин перших століть історії України понура, проклоном двадцяти віків проклята постать князя **Святополка Окаянного**, трикратного братовбивника, охмарена на вічні віки всіми грозами, всіми страхіттями Каїнової легенді про найстрашніший злочин, що його знають у цьому світі люди. Ніщо й ніколи, ні раз навіть упродовж предового тисячоліття української історії досі, не змогло примирити нас з подихом адового жаху, що ним овіянний він — Окаянний народу, у-вік неопрошений в кару за його лиходійства. Ніхто ж з поетів України, а і з тих ніхто, що з глибин ясновидюшої інтуїції творя намагались добавити іскру якогось людського почуття навіть у постатях Каїна і Юди, не зважився досі зробити Святополка хочби носієм трагедії володарської ненаситності, так ось, як це зробив Шекспір з Ричардом III, або Расін з постатю шалючого Нерона.

Hi!

Наче наскочивши на легендарну прірву, повну людської кропви, так на згадку про **нього** мертвіє думка, вмовка кожне співчуття та застигає на устах слово, і ти, одвернувшись обличчя, силюєшся втекти духом од того діявольського душогуба якнайдалі.

Так — вражена горесним спомином до глибин, намагається наша душа двигнутись з дантейських темряв Окаянного на пресвітлі вершини великих епох України. Не смертоносні міжусобиці хоче бачити наш дух вминулому батьківщині, не погубну незгоду, багрічу кровю братів, убиваних душогубами братами, а променистий маєstat рідної держави, спертий на незруших франітах обединення нації, всецілого і всетворчого обединення, подвижниками якого чувають могутні володарі на золотокованих престолах.

Бо хіба ж не було їх у нас, отих преславних і могутніх, Хоробрих і Святих, Мудрих і Великих? Тих, що здобували сущі і моря, трясли Византією і орали завойованими, гордому Римові меч в одвіт показували, і перші основи культури європейського Заходу відзначали? І не вкритий же Окаянний вже давно присмерками віянного забуття, мертвю тъмою ганьби і прокляттям усієї нації?

Та ні — безталанний краю, Україно єдина!

Твої Святослави і Володимири, Ярослави і Романи, Данили і Юрій, ті вірні і найвірніші між твоїми володарями, вони посвятившиесь для твоєї слави і величі вповні і всепіло, відійшли від тебе навіки, але твоїх Окаянних не всілі вигубити ніяка погуба, ніяка смерть, ніяке забуття століть... Твої Окаянні, Україно, не гинуть і не вимірають. Вони завжди нанова видигаються грізним, крівавим маревом з темряв епох, з гробів століть та з могил забуття, щоб з люттою з них духов кидатися на братів, мордувати братів та пролитою кровю братів значити шлях до їх престолів та **отаманій**.

Hi, — не вимірають твої Окаянні, Україно! Още ось ще поки скінчилося оте століття, що з його почином той перший твій Окайянній мордуб трох своїх братів, Бориса, Гліба і Святослава, та накликує на твої землі печенізьких і ляцьких хижунів, вже наступати братів простуючи. Прогомоніли віки Троянові, минули золоті часи Ярослава, — а настав Олег Гориславич, щоб братовбивчим мечем коромбу кувати, братовбивчі стріли по рідній землі сіяти. Ох, не вимірають твої Окаянні, Україно! Бо хібаж в той же самий час, коли благотворний Володимир Мономах кліче всіх князів на Любче озеро, щоб створити одну, спасенну святу, згоду між ними, хібаж саме тоді не осліпили нашадки Окайянного — Святополк, Давид — Василька теребовельського? Серце застигає у груди ще й сьогодні, коли читаєш про це страшливі слова в Галицько-волинськім Літописі: «... Вони звязали його, взяли дошку з печі й поставили йому на груди, а з обох кінців сіли Сновид Ізечевич і Дмитро, але й так не могли його вдергати. Тоді приступили ще два, взяли другу дошку з печі й сіли, а так сильно притиснули його, що аж груди тріщали. І приступив торчин, на ім'я Берендей, вівчар Святополків, із ножем у руці. Він хотів увертіти ніж увіоко, але не попав увіоко й перерізав йому лице — і ця рана видна на його лиці. Потім увертів ніж у зіницю, виняв зіницю, увертів ніж у друге око і вийняв другу зіницю. А Василько мовби завмер...»

Справді — знати наш старий поет, чого сумно співав, коли вістив у «Слові»:

Гей застогнав, братя, Київ тugoю, а Чернігів напастьми,
Розлилася туга по руській землі,
Печаль сильна тече через землі руські —
А князі самі між собою коромбу кували,
А поганці з побідою набігали на руську землю! —

Ніколи ж не турбувалися в нас Окаянні тим, що треба в першу чергу захистити рідну землю перед поганцями, які на нас чигали від віків і чигають і сьогодні. Окаянні України мали завжди і всюди тільки одно на оці, а саме: престол, владу і **послух** їм, — нехай і найбільш злочинним і найбільш безумним **їх замислам**. Уселявалися Окаянні в духа нації, **отроюючи його стихію непослуху зрадницького відступства відносно батьківщини в найтяжчу хвилю**, від чого такою прескорбою ставала велика душа Данила, коли він дивився на череди «татарських людей» — князів і черні, — таких дуже готових припадти до чобіт татарського хана та **проситися** під його руку... Во може прочував король Данило, що з нашадків тих «татарських людей» візьмуться упродовж майбутніх століть ще й «литовські», «ляцькі» та «московські люди» України. Ненажерливі мякуні і пазуни батьківщини, які ради гнилого спокою, лакіметства та чужацької ласки, окупленої крою рознятій Матері, будуть зраджувати Україну при кожній нагоді. Будуть хилитися до чобіт кожного чужацького панка-блазня, бу-

дуть стелитися покірно під ноги чужим крулям і царям, за нікчемний маслак з їх стола, а підносити руку будуть тільки на своїх, на рідних, на братів, і **тільки своїх** будуть нипіти й вигублювати. — «Для чужого сват, для своєго кат» — от вам гасло тих Окаянніх України.

Так!

Вони ж уже за Ягайла і Витовта, за Жигмонтів і за Казимира плаzuвали прошаками, відрікалися своєї нації і віри, і ставали для своїх найтяжчими ворогами. Що з того ось, що один з великих речників України, гідний її памяти київський митрополит Ісаїа Копинський, в листі до Яреми Вишневецького — сина Раїни Могилянки! — пригадував його княжій Милості, що «материнська клятва викорінює до тла?» Цей окаянний перевертень лютував проти козаків з жорстокістю деспотів старої Асирії, і ви ще сьогодні почуваєте всю зіврість того його лютування проти українських людей, коли читаєте кровожадні пеани в його честь ляцького брехуна Генрика Сенкевича («Ogniem i mieczem»). А далі наші Окаянні з часів Козаччини, Гетьманщини і Руїни, аж ген до батуринського Юди Носа, і до січового Юди Галагана — яке тут інферно національного зрадництва і злочину, і то саме у століття найчудовішого зризу лицарського духа народу, найбільш пропамятних змагань нації за державну волю України! Ті Окаянні замordували Лободу і видали після солонецького бою козацьких ватажків ляхам. Вони видали їм опісля на смерть Сулиму і п'ять його товаришів. Вони підбурювали чернь проти Хмельницького, Дорошенка і Мазепи. Вони унеможливили Виговському використати його перемогу над Москвою під Конотопом. Вони кликали на погубу державної єдності України кожночасних партійників в роді Тетерії, Бруховецького, Многогрішного і Ханенка. Вони іздили з Бруховецьким та з Іваном Скоропадським до Москви вишузвувати собі царських ласк та жалувань за те, що зо своєї сторони дозволяли московським сатрапам в роді Трубецьких і Шереметєвих, Ромодановських, Румянцевих і Велямінових винищувати автономію України до тла. Читайте з цього погляду в Миколи Маркевича — «Історія Малоросії» 1842. — відносні царські грамоти, або царедворський звіт з бенкету, влаштованого в Москві з приводу введення Бруховецького в московські бояри, а тоді щойно порозумієте гіркі слова Франка про історію України...

А епоха Центральної Ради і щойно прогомонілої фази нашої чергової збройної боротьби за волю і власну державу?

Ну — її окончаний вислід з усіми його причинами, епізодами й інцидентами, нехай буде покищо відповідю на це питання. Відповідю, яка вкупі з усюю тією преважкою науковою, що її дас нам як magistra vitae дотеперішня історія України, повинна б освідчити нас, українців, уже на протяг усього майбутнього, на вічні часи про все те, що нас руйнувало, нищило і губило упродовж століть досіль, чого нам вистерігатися мов смерти, і чого не сміємо робити, якщо не хочемо навіки животіти нікчемними рабами чужої волі і чужих замислів. Чи ж треба нам ще про те аж поук яко-

гось українського Юнія або Монтеукіє, щоб уже раз ми, увік незрячі, провиділи з цього погляду вповні і всеціло?

Та, на жаль, видно, що треба! Треба нам, щоб Немезіс історії батожила нас ще далі всіми руїнами, всіми таврами і всіми соромами самозапровинених невдач, бо ось саме сьогодні, вже в половині ХХ. століття, в який маємо нагоду доказати культурному світові усетаки, що ми принайменше після двадцяти століть «*maturi ad regendum*», з чим же ми саме тепер виступили на світовій арені?

А от з чим:

З нашими Окаянними!

Вони — їх злочинний шал та їх злочинний нерозум, те ще завжди одно з найважнішого, що ми маємо показати на арені політичного світу!

Правда — Найвищий Провідник народу, свідомий віщерь і всеціло преважного завдання, що сьогодні в руках Його як однодушно принятого наслідника Симеона Петлюри та Евгена Коновальця, завдання, що виросло перед народом ще з епохою Переяслава і Полтави, полк. Андрій Мельник намагається сьогодні з усіх сил, нехай і наперекір найтяжчим обставинам, збирати нарід під один прапор. Перепоювати його душу **одною волею, одним хотінням, одною свідомістю необхідного як смерть національного обовязку та готовити нарід до визвольного чину** так, як звикли це робити мудрі, розважні й обережні провідники. Але що? Наші Окаянні відгукнулись на те ворохобним, безумним, **по ляцьки руїнницьким: Veto!**! Як колись із запорозької черні вилізали всяко-го роду хитрі вожаки в роді Ганжі Андебери, всяка кирина у стилі Бруховецьких, Петренків та Гусаків, щоб валити великих гетьманів України, отак і нині всякого роду самозвані отаманці і отаманчики в нас з під стягу Окаянного, стоптавши всю відповідальність і всю національну честь, намагаються баламутити нарід, відводити його від карного послуху Провідникові, підкопувати авторитет його і зводити отак преважке діло національного визволення на погубні розстані і манівці. А все те, щоб **руйнувати єдність, щоб традиції Окаянного в нас не забувались, та щоб ніхто з чужинців не смів сказати, що ми вже і справді дозріли до єдності, до власної державності!** Ні, — нашим руїнникам зпід стягу Окаянногодалеко краще осоромити, скомпромітувати українську державність отак, як скомпромітували її недавно, саме в переломний момент, на землі Данила, у Львові, Бандери і Стецьки та їх друзів з бандерівського почуту. А якщо й не вдалось їм засісти за одним махом на гетьманськім престолі та облягти Найвищого Провідника в якомусь Чигирині нашої доби, то лишається їм усетаки як останнім ратунок органьблленого почину та пропанцого престолу всієї України, ще одно, а саме:

Скритовбивство. За прообразом Окаянного.

«Так нуże до Житомира братів убивати!»

I от громнули стріли, найогидніші стріли, що їх знає новітня історія України, і впали їх жертвами два найкращі, найближчі, найбільш заслужені співборці і співробітники Провідника: Підполк. Микола Сціборський та сотн. Омелян Сеник-Грибівський.

Окаянні України довершили знову раз злочину, кріавої ганьби якого не змиють ніякі століття на віки.

Затеж і всі і найдальші віки нашого майбутнього повинні і мусить зберігти пам'ять про те, що українська нація поховала жертви житомирського морду zo святою присягою і клятвою, боротись від тепер проти Окаянних України, тих відвічних ворогів її державно-творчої єдності і цілості, боротьбою на життя і смерть. Нечувано своїм завзяттям, своєю непримиріністю і своєю безпощадністю — боротьбою всього народу, всієї нації, всієї землі проти її найбільшого ворога, найгіршого шкідника. Отак, як це вістить німецький міт про боротьбу Нібелюнгів. Но це буде боротьба **за очищення душі, за духове відродження нації як найглибшої і одиночко незрушної основи всякої державності.**

Д. А.

Нова Європа на обиді

I. Європа на переломі.

Період 1918—1939. рр. так званий «між двома війнами» знаменує для Європи а може і для решти світу, закінчення однієї доби історії і початок другої. За ті двадцять років, як не можна яскравіше унагляднити підулад старої системи і неспроможність старої генерації державних мужів дати собі раду з новими проблемами, що їх витворювала еволюція людства.

Провідники Антанти і творці Версальського миру не знайшли способу ані знищити Німеччину, хоч цього бажання ім не бракувало, ані встановити з нею який *modus vivendi*. Вони не мали сили ні мужності протиставитись відновленню військової потуги їхнього ворога, а також не зважились піти на компроміс щодо панування в світі, який то не раз і виразно пропонував їм канцлер Гітлер. Поділивши колонії і обсадивши важніці стратегічні позиції, вони не хотіли нічого відступити тим, що ввійшли на міжнародну арену пізніше за них.

Протягом двадцяти років Англія і Франція балансували між суперечностями міжнародного життя, які самі витворювали. Здививши Союз Народів, ніби в цілях загального замирення, вони зробили з цієї установи знаряддя їх національної політики. Та політика для Франції полягала з давніх давен у виграванню маліх народів. Замасковання гаслами визволення і підприяння, вона в дійсності переслідувала чисто егоїстичні цілі. Для Англії

та політика узмістовнювалась намаганням до «рівноваги сил» і зміряла не допустити до переваги жадної з потуг Європи. Тактикою цієї політики полягала в засаді «divide et impera».

Українці на власній шкірі зазнали благодатей політики небіжки Антанти. Добре тільки, як проголошувано засаду самозначення народів, як її застосовано в справі Білых московських армій в Україні, як переводжене її в питаннях Галичини, Буковини і Закарпаття, як Союз Народів пильнував додержання Польщі та Чехією їх міжнародних зобов'язань, як він чисто по соломонівськи судив Поляків за нацифікацію. Чи нашого досвіду не досить, щоб переконатися в несумілності і безпорадності Версаліців, коли ходить про організування і дошильновання міжнародних відносин.

Тож зовсім не дивота, що за часів існування Союзу Народів труднощі міжнародного життя не лише не зменшились, але збільшились. Митні кордони, які після Версалю намножилися через розкавалковання старих держав і повстання державних новотворів, замотали господарські відносини. Політичні взаємини ще більше ускладнилися. Все то відсунуло на другий план суспільні проблеми, які однак назрівали і вимагали полагоди і які змонахополізувала Московщина, щоби ними легче побивати «зігнаний Захід».

Разом з сими внутрішніми вадами Європа терпіла від того, що поволі, але певно, тратила свої політичні і господарські позиції в світі. Колонії й домінії піднімали голови і емансилювалися. На сході Японія, а на Заході Америка виступали, як суперники промислової Європи. Маючи помалу світовий грошевий ринок переносився до З.Д.А., так звані капітуляції, себто непідпорядковання Європейців місцевим судам і інші привileї в Китаю і Єгипті зносилися. Японія витискала Європу з ринків Далекого Сходу.

Але в одночас з цими симптомами занепаду європейського світу в сім останніх починають діяти нові сили, які знаменують зовсім щось інше, як підупад. Першою з них був фашизм, який в Італії поставив чоло комунізму і устами Мусоліні голосно заявився за ревізію Версальського договору. В Туреччині Кемаль Паша протиставився англійським планам в міжнародній політиці і домігся перекреслення сих планів. Внедовзі вилонився в Німеччині націонал-соціалізм, який поєднав в собі внутрішню соціальну революцію з революцією проти панування англо-французької системи в міжнародному житті. Пізніше бачимо ми аналогічні рухи в Португалії, прибалтійських країнах, а також в Еспанії. І скрізь ці рухи набирали, коли не формально то фактично, характеру антидемократичного і встановляли монократичну систему влади.

Такою була реакція здорових первнів європейського світу на віджилі і передавні форми політичної, господарської і соціальної системи. І той факт, що речниками її бували народи дотепер упосліджені, народи «пролетарії», країни бідні на середніки життя, але багаті на людський матеріал, народи в міжнародному житті молоді, є дуже показним. Вони зголосувались, які спадкоємці народів «маючих», але постарілих, які посідаючи великі багацтва,

розійшлися серед розкошів і стали нездібними тримати варту європейських інтересів в світі.

На чолі цих збунтованих стала Німеччина. Своєю питомою валою в господарці Європи, своїм географічним положенням на цім континенті, своїм культурним рівнем Німеччина безперечно не лише дорівнює, але і перевищує дотеперішніх гегемонів європейського життя. Кілька десятків років число Німців не було більшим за числом Французів, а нині перших є вдвое більше за других. Організованість Німеччини значно більша, як у Англії, устаткованість в модерніці і досконаліща, як у другої. І наколи в англійській фармі не рідко подибується радіо та піаніно, то вони є давніх, прадавніх типів, як рівно перестарілі ж англійські залізниці, домашній комфорт, і т. п. Тоді, як німецькі фабрики і заводи, двірці і дороги визначаються модерністю техніки.

Тож логічно думаючи, приходиш до висновку, що, наколи давніше центр культурного і політичного життя на нашім континенті лежав в Парижі, куди він пересунувся з давнього Риму, нерейшовши через Грецію, не було би протиprirodним, щоби той центр перемандрував би десь на схід, власне до Німеччини. Такі мандри центру ваги нашого континенту йшли в парі з пересуванням його кордонів, що були колись на Рейні та Дунаю, пізніше пересунулись на Одер та Вислу, а тепер пруться ще даліше на схід до Дніпра, а може і ще глибше.

II. Європа в перебудові.

Ідея Паневропи від давшого часу ніби зависла в повітрі і як стигла ягода проситься до уст. Вона була недавно боєвим конем аматора від політики і дипломатії графа Куденгове Калоргі. На ній спекулював постарілій Бріан, коли хотів пожати лаври на трибуні такої установи, що звалась Союзом Народів, яка мала свій осідок в Женеві і яка зникла, мов камфора, скоро в Європі дійшло до поважних розмов між народами.

Союз Народів зложений по реціпті американського професора Вільсона і призначений для внутрішнього вжитку Європи був ніби карикатурою тої Паневропи. Бо справді хоч і мав він за головний предмет своїх безконечних нарад справи європейські, однак в його складі не бракувало різного колібу позаєвропейських представників, крім тих, що на їх сумлінні лежало авторство тої установи. Тож не диво, що під егідою Союзу Народів європейське життя дедалі більш заходило в сплуту вулицю. Кінець кінцем вузол міжнародних відносин затявся так сильно, що не було іншої ради, як розрубати його мечем.

Тому то і справа порозуміння між європейськими народами, хоч і як миролюбна, не могла бути переведена Союзом Народів, а увійде в життя хіба через тріумфальну браму переможця. А зрештою здійснення миролюбної ідеї шляхом війни не є вже так неймовірним, як то може здаватись на перший погляд. Бувають ситуації, що лише твердий пястук може запровадити мир і здавна відомо, що насильство є часто повитухою великих і спасених діл.

Тож дуже можливо, що і перебудова Європи на нових основах, узгіднення між її народами і зміщення почуття солідарності у європейців станеться шляхом війни. І спричинником їх буде переможець, що силою свого авторитету і свого письменства накине на шому континентові і його мешканцям спільність устрою, інтересів і почуття. Націонал-соціалістична Німеччина виявляє подібні заміри і має поважні дані доконати цього завдання.

Перебудова порізної і розбитої Європи на суцільну Паневропу зумовлює певного рода революцію в різних ділянках. І видається, що така революція відбувається на наших очах, хоч не всі її помічають і оцінюють її глибокість. Як би сучасна світова криза не кінчилася, одне є певним, що для Європи нема поверту назад, до старої політично-суспільно-господарської системи. Щоби не згинути, вона повинна бути перебудована від споду до вершина, відбути внутрішню революцію і встановити новий лад.

На зміст тої революції складаються різні матеріальні і моральні чинники. Між ними не останнє місце займає техніка. Вона перевертає комітет головою наші поняття війни, стратегії. Завдяки застосуванню летунства, танків, підводних човнів повстал новий тип війни «бліскавичної». (Хоч роздумавши, приходиш до висновку, що цей тип дуже нагадує війни «варварів» яких кінноста застакувала римські легіони бліскавичністю своїх пересувань).

В кожнім разі, коли пригадати окопну війну 1914—1918., той факт, що Франція чулася недавно за лінією Мажино, як у Бога за дверима, коли уявити собі спосіб опанування Кіпрум не з суші, а ні з моря, лише з неба, тоді зміст і глибина революції в ділянці воєнної техніки стає вражаючими.

Вплив воєнної справи на політичний лад і на ширення ідей все був неабиякий. Чи ж не винахід сідла уможливив варварам наводнити Європу і доконати Римську Імперію, на зміну якої прийшла середньовічна Європа? Чи ж не новий тип «народної армії» дав можливість Наполеонові рознести ідеї французької революції по всій Європі і замкнути добу абсолютного монархізму?

Тож і в наші дні німецький танк несе в різні закутини Європи поняття й ідеї, з яких буде складатись наше завтра. І то тим більше, що услід за тим танком йде німецька організованість. Наколи є очевидним, що німецька армія в наразі єдиною силою в розбитій і росторощений Європі, здібна втримати цю останню перед анархією, то не менш очевидним є, що німецькі методи є єдиними, що надаються до зорганізовання нашого континенту в якусь цілість. Щож до методів Союзу Народів, то вони скрахували раз і на все.

Понад цих матеріальних чинників є третій, цим разом моральний і який також діє на рахунок орг. Європи. Ним є почуття солідарності європейських народів. Цей чинник є дуже важкий, бо без цього і одною силою обєднання не осягнути. Це почуття солідарності в потенції існувало завжди, але воно зрівноважувалось внутрішніми суперечками і тертями. Допіру в стичності з американською чи азійськими цивілізаціями Європейці чулися

привязаними до свого континенту і схожими між собою невидимими звязками.

Обєднання європейських народів під егідою Німеччини вже сприяє зміщенню почуття солідарності, бо ставить їх на одну стопу і усуває в значній мірі суперництво між ними. Але більш того, ворожа постава Англії та Америки супроти самої ідеї обєднання мусить сприяти зближенню тих народів. Та поставка є того рода, що Америка намагається накинути Європі як її спосіб думання, так її крам а також скучене в її банках золото, що заносить на обернення Європи в американську домінію.

Перед лицем цієї загрози Франція устами адмірала Дарлана дає приклад чинного спротиву, і треба чекати, що за її проводом ціла Європа обєднається вколо Німеччини, створюючи в той спосіб реальні підстави Паневропи.

III. Нова Європа.

Нова Європа народжується в вирі революції, народжується в муках і в терпіннях. На наших очах відбувається переоцінка різних вартостей моральних, соціальних і політичних, на наших очах в житті, приватне і суспільне, вдираються нові звичаї і установи, укладаються нові кордони, встановляються нові взаємини між народами. Ми, сучасники цих перемін, стоїмо надто близько до них, нам ще бракує історичної перспективи, щоб ми могли вирано бачити, о що ходить. Тим не менш вже тепер вирисовується образ нової Європи.

Багато з тих моральних вартостей, якими пишалася стара Європа і які вважалися вершком поступу, нині тратять свою притягуючу силу. «Свобода», що була правдивим божищем наших предників, зачинає гніти сучасну людину, розгублену серед випадків і вона зачинає прагнути над усе авторитету, проводу. Тіж, що не тратять присутності духа і змагають до великих діл, заявляються за дисципліною, як засобом успішної акції. Розкоші і утихи безжурного легкого життя, що були донедавна ідеалом загалу, тратять свою принадність і відходять на другий план перед свідомістю обов'язку, особистого й національного.

Демократичний уклад суспільно-політичної організації також тратить кредит наших сучасників. Він бо не врятував цивілізовані народи від суспільних катаклізмів і тепер допроваджує людство до конфлікту між континентами. Замість сподіваної рівності громадян і народів, яка в большевицькій практиці набрала дивовижних форм новітнього кріпацтва, виступає як абсолютна вартисть і життєва конечність гієрархія. Людина добровільно стає на послуги громади, яка в формі нації підпорядковує собі особу. Національний інтерес робиться найвищим критерієм.

Нова ідеологія вносить в життя Європи поняття соціальної справедливості, змагає до ушляхочтнення праці. Звідси ворожість до надмірно вибуялого капіталізму, спекулативної фінансерії, палювання кліки банківців та промисловців (плутократія). На цій точці фашизм і націонал-соціалізм сходяться з большевизмом, але

сходяться не як спільні, лише, як суперники. Бож в остаточних цілях, як рівно в методах і в практичних справах, західно-європейські націоналізми є далекі азійському комунізму. І наскільки перші є будуючі і спасені для Європи, настільки другий руйнуючий її ворожий ції останній.

Перебудова Європи вносить значні поправки і в ділянку міжнародних відносин. Злука в тій чи іншій політичній формі народів Європи є конечною, бо без неї ця остання не буде в стані зорганізувати своє внутрішнє життя, а ні оборонити свої інтереси в світі. Та злука може відбутись лише ціною обмеження сувереності народів і то при умові гегемонії чи провідництва одної нації, в данім разі Німеччини.

І як то не дивно, може власне в цій гегемонії полягає рятунок і добро країн та народів, що в наслідок свого нещастливого географичного положення (Чехія) не були в стані користати з їх теоретичної суверенности, і робились предметом чужих впливів.

Разом з тим злука зменшить небезпеку, що її витворювало надумкіт суверенности для етнічної природи слабших груп, як то було в Польщі з меншинами. Зрештою виміна і пересування населення управильнить етнографичні кордони між народами, і тим зменшить ризик конфліктів.

Обмеження суверенности уможливить зорганізовання господарського життя Європи, як цілості. Виробництво і споживання стане більш плановим, і ризик господарських кріз та соціальних заколотів зменшиться. Очевидно митні труднощі торговельної виміни будуть коли не цілком усунені то зважно ослаблені. Грошова система, як рівно поштові оплати будуть однакові на всю Європу. Однаковою буде і колоніальна політика, а може і адміністрація колонії, які стануть спільними для цілої Європи. Тим шляхом Європа потрафить скорше забезпечити себе належними сирів'ями і використати доцільніше чужі ринки та власну промислову потужність.

Річ очевидна, що подібна організація господарки в Європі можлива лише при умові існування одного кермуючого центру на всю Європу. Коли би довелося встановляти такий центр шляхом догоди між заінтересованими, то до такої організації певно ніколи би не дійшло. І тут авторитет і принука силы може бути спасеними для європейських народів. Такий центр вже твориться в Німеччині, де діє вже установа компенсати при виміні товарами в цілій Європі і куди постійно стягається з усіх країн Європи різні міжнародні установи.

IV. Нова Європа в світі.

Найбільше вибухання і поширення європейської цівілізації та потужності Європи зійшлося, як в давній Еладі, з початком внутрішнього ослаблення. Цей підупад йшов в парі з затратою європейськими народами їх позицій на інших континентах. Під цим оглядом період «між двома війнами» був найбільш катастрофаль-

ним. Власне за той час народились сумніви і повстали думки про «сумерк» Європи, а то і цілої білої раси.

Отже нова Європа, щоби не загинути, повинна не лише спінити внутрішній розклад, але також відискати втрачене і здобути нові позиції на інших континентах. Але насамперед вона повинна змобілізувати свої сили і перевести евіденцію власних засобів, порядно обсадити і використати свій власний терен. Це їй потрібно, щоби вижити і щоби провадити розріст на дальші простори. Отже сучасна скрута змушує Європу, точніше означити свій закрес, моральний і фізичний.

Географічне положення Європи досить невиразне. Середземне море скорше вяже її з Північною Африкою, як відділює від цеї останньої. Зновоже між Європою, а Північною Азією нема натуральних кордонів і тяжко сказати де кінчиться один континент і починається другий. Історичні справки не розвязують питання, бо з одного боку Середземне море все було для Європейців «mare nostrum» а східні кордони Європи все були в стані «ставання», бо вони все пересовувались на схід, включаючи в європейський світ все нові простори. Тож не дивно, наколи сі кордони зазнають змін, втягнувшись до складу нової Європи країни, що досі були на одній, але які є потрібні Європі, щоби бодай частинно унезалежнитись від інших континентів.

Після внутрішнього сконсолідовання Європи, повстане питання розбудови європейських позицій на африканському континенті і включення його в систему господарки Європи. Ця справа має величезну вагу для майбутнього цеї останньої. Географічно й історично Африка є натуральним продовженням Європи і в значній мірі її господарським доповненням. Тому то в останні часи концепція «Еврафрики» займає поважне місце на шпальтах часописів і в умах державних мужів.

Щоби Африка могла дійсно і вповні злучитися з Європою потрібний трівкий і солідний політичний звязок в формі підпорядковання першої другій. Значна частина чорного континенту вже належить різним європейським народам (Франції, Бельгії, Італії). Але решту, як рівно деякі колонії, що під час теперішньої війни відлучились від своїх метрополій (Бельгійське Конго, Італійська Абисинія) доведеться підкорятись силою.

Це завоювання Африки Європою є справою технічно не легкою і вимагає немалого часу, але в жаднім разі не є утопійним. Справа улегчується тим, що в Африці немає націй, що мали би глибокі коріння в місцевому ґрунті і могли би мілітарно протистояти Європі. Коли і буде спротив, то з боку неафриканських потуг, як от Англія чи Америка. Але цей спротив не може мати рішучого значення, бо не може дорівняти мілітарній потузі Європи, яка до того займає стратегічне положення безконечно відідніще, як З. Д. А. чи Велика Британія.

Посідання Африки є для Європи питанням життя і смерті, бо інші континенти, а щонайменш значні частини їх, за яких вона живилася давніше, поволі замикаються перед нею. Так є з Східною Азією, де конкуренція Японії витискає білі народи з торгово-

вельних ринків, а паназійська ідеологія висмікує політичний ґрунт з під ногів європейців. Узгляднюючи логіку річей члени постійного союзу, що зложивсяколо Оси, німецько-італійської, поділились на тім, що Далекий Схід як рівно Пацифік мають слугити життєвим простором для Японії. Щоправда ця догода не включає співпрацю Європи з Японією в Азії, але перша в силу свого географічного положення і внутрішньої організації все буде там непереможним конкурентом Європи.

Щодо Америки, то тут Європа зазнає конкуренції з боку З. Д. А. Південно-американські країни і далі потрібують промислової Європи, яка постачала їм вироби дешевші і не гірші, як північно-американські. Але ці ринки стоять під контролем З. Д. А., які де далі більш дражливі на точці засади Монроє і намагається поширити її в невластивий спосіб на господарську діяльність. Більше того останніми часами З. Д. А. не обмежується недопущенням Європи до американських справ, але намагаються диктувати європейським народам їх спосіб поступовання в їх власних внутрішніх справах.

ЮРІЙ АРТЮШЕНКО

Провідна роль України на Сході

«Волгу весли розкропити,
а Дон шеломи вилляти».

(Злітопису).

Географічно-стратегічне, geopolітичне, положення України буде й є без сумніву одним з найважніших чинників у формуванні провідних політичних зasad України в її місії на Сході. — Безпосереднє сусідство зо степами Середньої Азії й посереднє через Кавказ і Чорне Море з Передньою Азією й Середземним морем: безпосереднє сусідство при гирлі Дунаю через Румунію з балканськими землями; і нарешті, сусідство з Середньою й Західною Європою: та головним чином оте перехрестя доріг із Сходу на Захід і з Півночі на Південь, визначають підставові політичні напрямі, тактику, стратегію й саму державно-політичну концепцію Української Держави.

Та понад цим, як і понад іншого характеру чинниками, при формуванні українських політичних підставових зasad, є чинник духовно-силовий-волевий. — І власне небудений національний дух, наймогутніше напруження волі та безсмертна в серці Нації ідея, визначають Україні ті політичні дороговкази, з яких то її випливає провідна роль України на Сході. — Своя власна українська духовість, як і свій власний Національно-політичний стиль змагань, зродили ту всенціональну Ідею, яка історично в мітом, стимолом, для того державно-творчого росту, в якім Українська Нація сама собі творить призначення, сама себе встановлює, сама

для себе веде власну місію свого післаництва на Сході. — Із глибин українського народу, в розгарі визвольних змагань національної революції, в повнім блеску, спираючися на стару непохитну українську мораль, сувору етику й могутній дружиницько-козацький дух — стала Найвища Українська Ідея. Пробудивши свідомість нації, Вона — Ідея випровадила Український Нарід із домістю етнографічної обмеженості, яка гальмувала його духа, та показала Українській Нації всі історичні землі й шляхи — простори викупані в крові найкращих її синів. І стало чудо. В серці Нації викупані національна снага, тих найкращих її лицарів, які здобули Підваказзя, щоб заложити там Тымурокаське князівство, які ходили на Хозарів, щоб в гирлі Волти й на побережжях Каспія утвердити свою волю й встановити там свої закони.

Серед твердих-геройчно-творчих змагань, із невідривно прикутим поглядом до слідів Великих Предків, здійснює Український Нарід свої історичні заповіти. — З незломною вірою в провідну ролю України на Сході. Він із жагучим поривом, — не спинюючи перед перешкодами і відбиваючи удари, що їх закон життя завдає йому, (як і кожному іншому) і то без ніякого винятку народові) прямує залізною ходою до невідхильного здійснення Ідеї Державницько-соборницького Чину.

1. МИNUЛЕ.

Княжа доба.

Як історія нам подає, то ще в VI. ст. ціле побережжя Чорного Моря — від Дунайських гирл, аж поза Дін — було заселене українським народом. І власне, тоді то наші Великі Предки колонізуючи простори сучасної південно-східної та східної України заложили над Чорним Морем півдальнину першої на Сході Великодержави, що там означала межі й простори Європи. — Першими були наші предки, які кинули зерно в ті землі. Вони перші понесли на Схід — під охороною меча — хліборобський плуг, що був у тих часах символом культури. Власне в тій політично-культурній місії на Сході, в тій боротьбі України з тюрко-монгольськими ордами за межі між Європою й Азією, Українській Нації припала найтяжча, але тому й найпочесніша роль. І ті мільйонові жертви, що впали в цій боротьбі, надали нашим предкам, і тільки їм, історичне і моральне право встановити для своїх приїденніх поколінь місію свого післаництва на Сході.

Політично-культурна місія наших предків ішла на схід до IV. ст. через торговельні каравані, — що пов'язували Україну з Туркестаном, Персією й посередині з Арабією, поки ім на перешкоді не стали тюрсько-монгольські орди з яких найкорстокіші були — гуни, авари й татари.

Гуни, — які вийшли з монголії, — загородили торговельним караванам з України й на Україну дорогу над Волгою, в осуцнулися коло 370. року аж на саме чорноморське побережжя. З цього

великих ринків, а паназійська ідеологія висміює політичний ґрунт з під ніг європейців. Узгляднюючи логіку річей члени по трійного союзу, що зложився вколо Оси, німецько-італійської, поділились на тім, що Далекий Схід як рівно Пацифік мають слугити життєвим простором для Японії. Щоправда ця догода не виключає співпрацю Європи з Японією в Азії, але перша в силу свого географічного положення і внутрішньої організації все буде там непереможним конкурентом Європи.

Щодо Америки, то тут Європа зазнає конкуренції з боку З. Д. А. Полуднєво-американські країни і далі потрібують промислової Європи, яка постачала їм вироби дешевші і не гірші, як північно-американські. Але ці ринки стоять під контролем З. Д. А., які де далі більш дражливі на точці засади Монроє і намагається поширити її в невластивий спосіб на господарську ділянку. Більше того останніми часами З. Д. А. не обмежується недопущенням Європи до американських справ, але намагається диктувати європейським народам їх спосіб поступовання в їх власних внутрішніх справах.

ЮРІЙ АРТЮШЕНКО

Провідна роль України на Сході

«Волгу весли розкропити,
а Дон шеломи вилляти».

(Злітопису).

Географічно-стратегічне, геополітичне, положення України було й є без сумніву одним з найважливіших чинників у формуванні провідних політичних зasad України в її місії на Сході. — Безпосереднє сусідство зо степами Середньої Азії й посереднє через Кавказ і Чорне Море з Передньою Азією й Середземним морем; безпосереднє сусідство при гирлі Дунаю через Румунію з болгарськими землями; і нарешті, сусідство з Середньою й Західною Європою: та головним чином оте перехрестя доріг із Сходу на Захід і з Півночі на Південь, визначають підставові політичні напрямні, тактику, стратегію й саму державно-політичну концепцію Української Держави.

Та понаслідок цим, як і понад іншого характеру чинниками, при формуванні українських політичних підставових зasad, є чинник духовно-силовий-волевий. — І власне небудений національний дух, наймогутніше напруження воля та безсмертна в серці Нації ідея, визначають Україні ті політичні дороговкази, з яких то її випливає провідна роль України на Сході. — Своя власна українська духовість, як і свій власний національно-політичний стиль, змогли зробити ту всенціональну Ідею, яка історично є мітом, стимулом, для того державно-творчого росту, в якім Українська Нація сама собі творить призначення, сама себе встановлює, сама

для себе веде власну місію свого післаництва на Сході. — Із глибин українського народу, в розгарі визвольних змагань національної революції, в повному блеску, спираючися на стару непохитну українську мораль, суверу етику й могутній дружинницько-козацький дух — стала Найвища Українська Ідея. Пробудивши свідомість нації, Вона — Ідея випровадила Український Нарід із тієї етнографічної обмеженості, яка гальмувала його духа, та показала Український Нації всі історичні землі й шляхи — простори викупані в крові найкращих її синів. І стало чудо. В серці Нації ожикала національна снага, тих найкращих її лицарів, які здобували Підваказзя, щоб заложити там Тымуторокаське князівство, які ходили на Хозарів, щоби в гирлі Волги й на побережжях Каспія утвердити свою волю й встановити там свої закони.

Серед твердих героїчно-творчих змагань, із невідривно прикутим поглядом до слідів Великих Предків, здійснює Український Нарід свої історичні заповіти. — З незломною вірою в провідну роль України на Сході. Він із жагучим поривом, — не спинючи перед перешкодами і відбиваючи удари, що їх закон життя завдає йому, (як і кожному іншому) і то без ніякого винятку народові) прямує залізною ходою до невідхильного здійснення Ідеї Державницько-соборницького Чину.

1. МИNUЛЕ.

Княжа доба.

Як історія нам подає, то ще в VI. ст. ціле побережжя Чорного Моря — від Дунайських гирл, аж поза Дін — було заселене українським народом. І власне, тоді то наші Великі Предки колонізуючи простори сучасної південно-східної та східної України заложили над Чорним Морем підвалини першої на Сході Великодержави, що там означала межі й простори Європи. — Першими були наші предки, які кинули зерно в ті землі. Вони перші понесли на Схід — під охороною меча — хліборобський плуг, що був у тих часах символом культури. Власне в тій політично-культурній місії на Сході, в тій боротьбі України з тюрко-монгольськими ордами за межі між Європою й Азією, Українській Нації припала найтяжча, але тому й найпочесніша роль. І ті мільйонові жертви, що впали в цій боротьбі, надали нашим предкам, і тільки їм, історичне і моральне право встановити для своїх прийдешніх поколінь місію свого післаництва на Сході.

Політично-культурна місія наших предків ішла на схід до IV. ст. через торговельні каравани, — що пов'язували Україну з Туркестаном, Персією й посередньо з Арабією, поки їм на перешкоді не стали тюрко-монгольські орди з яких найжорстокіші були — гуни, авари й татари.

Гуни, — які вийшли з монголії, — загородивши торговельним караванам з України й на Україну дорогу над Волгою, носувалися коло 370. року аж на саме чорноморське побережжя. З цього

першого мандрівання тюрсько-монгольських народів, ще й сьогодні маємо в сусістві їх репрезентантів, — а це татарів, із яких надзвількі т. зв. казанські, в найчисельнішими. При цім, до речі, варто згадати ще про одного з тих народів, що осівши тоді ж у IV. ст. в нашім сусістві в там і до нині, ще — чуваши (яких походження не є остаточно вирішено в науці). — Вони замешкують між правим берегом Волги й допливами — Сурою й Свіягою. Гуни були тими першими, що вирушили зо сходу на захід для знищення культурно-цивілізаційного розвитку цілої Східної Європи. Вони дійсно, для неї, — аж до смерті їх провідника Аттилі (453. р.) — коли то підбиті племена повстанням започаткували скінення гунського ярма, — стали «бичем божим». У недовзі по гунах, — як що незгадувати тюрської орди болгарів, яких не так уже дуже відчувала Україна, — посунули тим же слідом авари (обри), які, як і гуни, дуже далися в знаки нашим предкам. У між часі по бережжя Каспія опанували Хозарі й посунулися слідами тюрсько-монгольських орд із початком VIII. ст. аж до Дніпра.

І так український народ у своїй політично-культурній місії на Сході зустрів від IV. до VII. ст. на своїм історичнім шляху кілька, одну за другою, сил, що примусили його перейти від наступу до оборони. Та вроджені здорові перві не дали українському народові згинути. Він під ворожими ударами тільки гарувався, — перетоплював свідомість окремих племен у ту тверду національну волю, що започаткувала в IX. ст. скупчення всіх до тепер розрізних українських племен навколо одного спільногого для всіх ідеалу «Станьмо кріпко та непосоромімо землі руської...» (української...) — (Святослав Завойовник), чи — (за Володимира Мономаха) — «Нам дай Боже за хрестяни і за Руську землю голови свої зложити і мучеником пречтеною бити». (Київ, літ.).

Тому то активна оборона українського народу від нападів із Сходу мала в собі багато світлих геройських подвигів яких і в всесвітній історії було мало. До таких світлих — тоді записаних золотими літерами — сторінок історії належить зокрема й похід Святослава Завойовника на хозарів, яких державу він знищив і зруйнував до тла їхню столицю Ітиль, — і то майже так як римляни Карthagіну, — незалишивши каменя на камені.

Знову були відкриті східні торги для українського купецтва. І від тоді вже ні нові наступили орд східних кочевиків, ні змінливіща в протиазійських війнах, ні навіть втрати княжої державності не згасили й ніколи не згасять в українському народі жаги до національної місії на сході. Започаткована геройська традиція збройної боротьби зо сходом на все зажевріла від тоді невгласимо в серці української нації. І тому хоч у X. ст. знову посунули азійські орди печенігів, а в XI. ст. тюрки й за ними половці й нарешті в XII. ст. двома навалами татари, то все ж український народ їх усіх зустрічав кожного разу на полю бою. Чи то розгром половців Володимиром Мономахом, чи то похід Ігоря на половців, чи то хотіби навіть геройська задержка грудьми самих Киян походу татар на Європу, — коли то по трупах Киян і по звалищах українських величавих святынь, до матері українських городів удерлися татари, — дають лише українському народові право дальше продовжувати його місію на граничі двох світів.

Козацька доба.

I по упадку Київської Княжої Держави український народ не зрікся своїх національних ідеалів і хоч був фізично вичерпаний не стратив своєї духової питомості й щоб зберегти себе національно він відмежувався від всякого стику навіть культурного чи особистого з татарами й тих, що ухилялися від цього, сурово карав, — як то у XIII. ст. король Данило з називайною жорстокістю винищив був «татарських людей» — з українських прикордонних осель. Українські ж західні землі, сконсолідовані в сильній державі, навіть тоді вже намагалися відігнати татар від Дніпра.

I з упадком княжої держави, а то ще й раніше — починаючи від XI. ст. частина населення втікаючи від татар пішла за — так тепер звану — межиросійську височину, яка в час найбільшого розквіту київської держави була східнім її кордоном. Там мішавчися з фінським населенням започаткували творення московського народу. I коли в той тяжкий час в Україні народ черпав з насиченої українською кровю землі нових сил для поповнення тих втрачених сил, впали в столітніх протиазійських змаганнях, — то на теренах московщини йшло дальнє мішання народів, а то вже з монголами, які перебираючи слов'янську мову й кровно мішавчися з москалями вносили в життя московського народу монгольського духа, «Ведь ми ж монголи з раскосим і жадним ачіма» — говорить один із російських письменників про себе й свій народ. Так скріплена татарами Москва почала рости в силу та перебираючи цовністю історичну місію тюрко-монголів у їх поході на захід, вона з поділом кіпчацької держави в XVI. ст. заняла й її два ханати (Казань і Астрахань).

В міжчасі український народ поповнивши свої тяжкі втрати в людях перейшов в XV. ст. знову до наступу проти азійських орд і почав під кермою своїх славних отаманів і гетьманів козацьким списом і шаблею видирати з рук степовиків пядь за пяддю української землі, закріплюючи її українським плугом на віки вічні за собою, — так, що вже в XVII. ст. він дійшов знову до чорноморського берега. I хоч століття минули, але свіжо маємо в памяті, як то козацький орден запорозьких лицарів високо ніс у вершинах — «оборону християнської віри й Батьківщини» — свою післанництво бути охоронцем скрижалів святих дружинницьких заповітів. Поновно був ожив дух поляглих в обороні Києва славних Киян. I тому то не диво, що не тільки в очах самого українського народу, але й в очах цілого тодішнього християнського світу козацькі успіхи знаходили живе признання й викликали радість. I тільки «християнська» Польща робила в тім виняток — приготувляла ніж у спину України, готовуючи для неї ще гіршу від татарщини — неволю.

«Благослови ти мене, пане Хвилоне, на доброго коня сідати, з кримцями, нагайцями на поєдинку погуляти» — на таких то народніх думах виклисувалося козацьке Лицарство в своїм поході на схід і тому не дивно, що майже в нечуваній в світі 300-літній безперервній боротьбі татари в чорноморських степах були українським козацтвом майже зовсім винищенні. І саме тоді, в своїй боротьбі за Сходом, Україна віч на віч зустрілася з Москвою, якою. І так, наприклад, у 1618. р. Гетьман Сагайдачний із 20,000 козацького війська пішов був на Московщину та перейшов її непримінним рейдом, аж до Путівля, — який разом із сусіднimi московськими містами йому піддався. Та католицька Польща, що давалася в знаки козакам не менше від «бісурмен», стримує на який час рух українського народу до опанування Сходу, що вже за Сагайдачного набрав був значного розмаху, та приневолює Великого Гетьмана Богдана Хмельницького шукати помочі проти неї — «на захисту віри своєї благочестивія греко-руськія і на оборону погибаючій і упадаючій отчизні своєї» (Універсал Хмельницького). І то щукати помочі не тільки самих «бісурмен» але й в Москві. Та заключений союз із Москвою дався Україні гірше в знаки, як татарська неволя. — Московщина підступно грабуючи й руйнуючи Україну не шкодувала засобів, щоби завсяку ціну перегородити Україні шлях на Схід, перетяти Україні доступ до моря. І вона запопадливо колонізує, москалями, сербами, болгарами й греками степову полосу, — нагороджуючи її цинічною назовою «Новоросія». Та ї це не спнило непримінного походу української нації на схід. Вся ця мішанина народів зникає під її напором або відсувається далі на схід чи напівденний схід, так що з кінцем XIX. ст. й початком XX. ст. український народ знову посунув етнографічні межі України аж до берегів Чорного Моря, Каспія, Кавказького підгір'я. І лише український народ із його геройчною духовістю міг здобути й задержати на все за собою степи, — яких широчину відповідає величині духового гону та розмаху творчої думки й чину українського народу.

Та з ментом, коли Московщина загарбала Україну, настала безпосередня загроза й для західної Європи, а особливо ж коли вона завоювала східнє побережжя Балтику, та розбила українські війська Гетьмана Івана Мазепи та шведські Карла XII. під Полтавою, від коли то під усякого роду формами Московщина, що перейменувала себе на Росію, веде безупинно наступ на «гнилу Європу» — по її термінології.

2. НОВА ДОБА — СУЧАСНЕ.

Отже на підставі останнього, вище згаданого минулого, випливає висновок, який хай буде як би вступом для сучасного. А то: нинішній час для Європи усвідомити собі, що з програмою під Полтавою, — коли то Українці зо своїм союзником Шведами боролися, хоч безпосередньо й не за Європу, а за Україну, все ж, — із тою боротьбою сплітається нерозривно справа оборони захід-

ньо-європейської цивілізації проти московського варварства. Європа нарешті мусить призвати, що — від тоді, як цар Петро I. «прорубав вікно в Європу», — історична місія України покривається з місією Європи на Сході. — Європа в своїм інтересі повинна призвати, що від полтавської програмої, боротьба України з Москвою має світове значення, Європа повинна це призвати й дати гідну підтримку світовій культурній колисці, Україні в її змаганнях, як це був тоді зробив і проголосив король шведський у «Прокламації Карла XII. до українського народу» — яка звучить: «Обіцюю і перед цілим світом урочисто кленусь честью своєю королівською по скіненні неприяителя свого, повернути землю цю козацьку або Руську у первісний її стан самодержавний і від нікого в світі незалежний».

І так по перемозі під Полтавою (1709. р.), Москва почала рости в силу й перетворилася в імперію — вязницею народів, що стала загрозою для цілого світу. Бо дальша збройна боротьба українського народу, під проводом своїх гетьманів не змогла цієї загрози здергати, бо кінчилася програмою, що привело до цілковитої втрати державної незалежності України й до ліквідації гетьманату. Та пам'ять про славну минувшину козацької України, пам'ять її вольності ще піднімає — в 1768. р. новий визвольний рух — гайдамаччину, який царська Москва спільно з Польщею підступно й криваво згашують; далі в 1855. р. т. зв. рух Київської Козаччини, коли то кілька мільйонів селян-кріпаків змобілізувалися в повному порядку на козацькій способ і в такій організованості піднялися за нову козаччину, за — «козацькі вольності»; ще пізніше 1902. р. і в 1905. р. — народні повстання; поки нарешті в 1917. р. знову український народ, завдяки своєму здоровому інстинкту, підняв прапор боротьби за українську державність і створив українську національну Армію, що уособнила в собі княжих дружинників і січове козацьке лицарство.

І хоч по утраті української козацької державності, на якийсь час і випала була шабля з козацьких руб, то все ж із плугом у руках український народ продовжував по традиції похід на Схід. У короткім часі український колоніст, як добровільний переселенець чи як політичний засланець, щораз далі поширював дальші межі свого володіння й тим межі Європи в середуць Азію, залишаючи густий ланцюг колоністів вздовж Волги, Уралу та північного пограниччя Туркестану, — по один і другий бік далекосхідньої заливиці. І як каже італієць Люїджі Бардзіні у своїй книжці «Царство каторги», що вийшла в 1935. р.: «Українці — це едині европейці в Азії».

Врізуючись у Азію український народ не забував своєї історичної місії й всюди де лише осідав будував в автохтонів революційного духа проти Москви — цього кровного й духовного спадкоємця варварської Азії, що видала із себе таких величів руїни як Атила та Джін-гіс-хан.

Тут ми відхилемося на хвилю від безпосередньої нашої теми й подамо деякі інформації її наші перспективи, що до Сходу.

І так, до наших сусідів на Сході належать ті народи, що заселяють Туркестан, Сибір і Далекий Схід. Власне ми повинні цим народам, що поділяють подібну долю, як ми, тепер якнайбільше присвятити уваги.

Найближчим та найбільш цікавим є для нас питання середньоазійських республік, а точніше питання Туркестану, питання, що в час наших змагань може бути — поважним чинником в установленні та в закріпленні наших позицій на Сході.

Із Туркестаном нас вяжуть не лише політичні інтереси, але й наші колоністи, яких ми там мали ще зперед кільканадцять років понад 600.000 із 12 мільйонів усього населення. І то, наприклад, місто Вірний (Альма-Ата) мало 10,7%, Автія-Ата — 7,1%, Тиши-Пек (Фрунзе) — 5,4% українців, а в одному районі вони творять компактну масу.

На території Туркестану сов. влада утворила 4 республіки: Узбекстан (4.400 тисяч нас.) з столицею Самарканд, Таджікстан (663 тис. нас.) з столицею Дюшамби, Тукменістан (1.040 тис. нас.) з столицею Ашхабад, і Каракіргізія (1 міл. нас.) з столицею Фрунзе. Що до національного складу, то згідно з большевицькою статистикою, узбеків є 52%, таджаків — 14,9%, туркменів — 10,4%, каракіргізів — 8,6% і інших 12,9%.

До того треба лише зазначити, що ці народи десятками тисяч виємігрували поза межі Туркестану, а тому статистичні дані щодо їх чисельності є доволі релативні.

Населення, що складається з кіргізів, туркменів, сартів, узбеків та інших народів, від часу заведення залізниці через турянську рівнину, почало було, крім хліборобства, займатися ще перед війною торговлею. Однак хліборобство залишилося основним джерелом його матеріального існування, як це було й за давніх часів. Заводнюючи канали, що йдуть із річок у різних напрямках Туркестану, зробили з деяких частин туркестанських пустинь цілком придатній ґрунт навіть для високо-інтенсивних культур. Родяться там теж південні овочі, риж, тощо. Досить розвинене шовководство, а заслуговує на увагу можливість широкого розвитку скотарства. Але основне значення Туркестан має як постачальник, і то з широкими можливостями, бавовни, що підносить його економічне значення, як природного постачальника текстильної промисловості.

Національна свідомість тих народів, хоч іще не находиться на належній висоті, все ж постійно розвивається, а не малий вплив на це мають прибуваючі тут переселенці з України. Повстання автохтонів, датовані ще в дореволюційних часах, напр., місто Конканд і Джізак, чи повстання 1915—1916. рр., як рівно ж повстання в 1921—25. рр., що на його чолі стояли між іншими Енвер-Бей, Іbrahim-Бек, Рохман-Дохта, Мурза-Алі, залишили за собою пезини традицій боротьби. Туркестанський націоналізм — це питання найближчого майбутнього.

Коли Україну називають мостом між Європою й Азією, то Туркестан, беручи на увагу його геополітичне значення, можна б

назвати головною трибunoю Заходу на північну й західну Азію. Для народів Туркестану терени України є вікном на Захід.

Туркестан це постачальник бавовни й є мостом до Перського заливу, Афганістану та Індії. Але тому, що Туркестан не є економічно самовистарчальним, а що більше, не творить однієї етнографічної цілості, тільки збір різних народів, слабо повязаних між собою та без сильної обеднуючої їх національної ідеї, — то народи Туркестану, щоб на майбутнє забезпечитися, бажають звязатися з тим, хто даст ім помічну руку у їх змаганнях та ліпші від теперішніх можливості господарського розвитку.

Ми, українці, повинні подати туркестанським народам помічну руку, пробудити в свідомості тих народів їхні національні інтереси, повязати їх з нашими інтересами, і скермувати нові, пророджені, сили до спільногого розвитку.

Зокрема наші колоністи в Туркестані повинні поставити собі повищу мету.

Неменш цікавим для нас є питання **Сибіру**, куди зокрема була спрямована примусова колонізація українців ще від наших козацьких часів. Вплив українців на внутрішній уклад життя Сибіру ще до сьогодні не досліджений; між тим, чи не в тому треба дошукуватися основ так старанно закриваного антагонізму між Сибіром і Москвою.

Сибір для багатьох соток, тисяч, а то й мільйонів українців став новою батьківщиною. Сибір для багатьох з них став новим рідним краєм, що є — або вже зрошеній їхнівою кровю, або вstellenій кістками їхніх дідів, а й прадідів. Сибір для них став новим їх рідним простором, з якого й зродився в них отой сибірський патріотизм.

На Сибірі, де статистика нараховує українців лише коло одного мільйона душ, в дійсності українці своюю чисельністю перевищують москалів, до того ж треба прийняти під увагу, що надалі виселюється туди сотки-тисячі українців, як рівно ж лишається на сибірських землях і тих з українців, що відбули на Сибірі військову службу. Як рівно ж більшість із так званих «сибіряків» та з амурських, забайкальських і з інших козаків на Сибірі є походження українського, що лише затратили свою рідну мову. Це підтверджує й сама російська статистика, подаючи, що 400.000 осіб подало себе за українців, хоч по українськи не вміють говорити, а скільки то таких, що з тих чи інших причин не подали справжнього свого українського походження.

Сибір творить, так під національним, як і економічним оглядом цілком окремий світ, відмінний від інших частин московської держави. Сибір нагадує в дечім Америку. Подібно, як американці, хоч говорять англійською мовою, не почувавши себе англійцями, так і сибіряк, хоч говорить московською мовою, все ж не почувавши себе москалем, а сибіряком. А з другого боку москалі, попавши в специфічне сибірське середовище, не рідко затрачують свою мовну окремішність. Вистачить згадати, що коло два мільйони міського і сільського населення на Сибірі не говорять на своїй, колись рідній, московській мові. Чи можливе це було б на справ-

жній московській території? Москалі, що мають особливе розуміння терміну «руссій», нарахують, що з таких «руссій» на Сибірі говорять по московськи понад 5 мільйонів. Міжтим, коли відьмою щільний сибірський край, отже, південно-західний Сибір із 5,890,000 населення, півн.-східний Сибір із 4 міл. та Тараханський Край із 24 тис. населення, то матимемо коло 10 міл. населення, цебто, згідно з московською статистикою майже половина населення не говорить по «руссій». До того додаймо, що переважаюча кількість сибіряків, які говорять по московськи завжди підkreślують, що вони не москалі, а сибіряки. Тих, що почувають себе дійсно москалями, є на Сибірі незначний відсоток.

Економічно Сибір також уявляє самостійну одиницю. Це сільсько-гospодарська й лісна країна, багата на різного роду сировину, що його можна переробляти на місці, а земні багацтва її лежать ще досі нерухомо. Сибіряки могли б легко розбудувати свою сільсько-гospодарську промисловість, і то в таких розмірах, що переробляли б не лише свої, але східно-азійські сирівці. Цей економічний зв'язок Сибіру зо сходом стане тісніший, коли північно-морські шляхи через басейни Обу та Єнісея надаватимуться до експлоатації. Сибір дає великі економічні можливості для таких країн, як Монголія, Уря-Хай і Джунгарія, що мають вихід через верхів'я рік Сибіру: Зовнішня Монголія рікою Селенгою та її притоками, Урян-Хайстичий 'фай зелзачий рікою Єнісеєм, а Джунгарія рікою Чорним Іртишем. Незалежний Сибір має великі економічні можливості. Це соб'єднє сибірське обласництво, тим більше, що Московщина ані в минулому в замін за експлуатацію Сибіру нічого не давала, ані в сучасному нічого не дає.

Це сибірське обласництво підняло було боротьбу за свої права, хоч, треба ствердити, воно досі не мало ясної викристалізованої ідеології.

На підставі всього повищого можна зробити такий висновок: Сибір при своєму геополітично-економічному положенні та при розвиткові відосередніх тенденцій сибіряків, міг би стати головним елементом економічного розвитку близького до нас Сходу, а через Сірий Клин, що має в більшості українське населення, міг би вийти в тісний, всеобщий зв'язок із Україною.

Щодо Далекого Сходу, то там положення дещо відмінне. Тут виявилася більша відповідність туземців до нових, осідаючих тут національних груп, із яких лише духовно сильніші змогли затримати свій національний характер; решта підпаляла під туземний пил, піднімаючи культурно й почасти засимілювалася. До перших належать зокрема українці.

Українці розселені переважно коло залізниць і шляхів на Забайкаллі, в Амурській і Приамурській кол. губерніях. Зокрема в Приамурській області українці густо розселені в Південно-уссурийському краю, в басейні притоків р. Уссурі та в прибережнім (Ольгинськім) районі аж до рогу Олімпіяди. Тут українці в переважаючій більшості й не диво, що ця й прилягаюча до неї територія дісталася назву **Зеленої України**. Колонізація українцями тих земель інша зо сходу на захід: колоністи прибували на Далекий Схід

нароплавами. Тепер українці дають моральну підтримку сусіднім туземним народам (тунгузам, бурятам, якутам і т. д.) в їхніх змаганнях за виділення в окремі територіальні одиниці.

Треба ще кілька слів подати ѹ про, теж наших сусідів на Сході (поза згаданими у першим розділі цієї статті — татар і чувашів) — калмиків і башкірів. Калмики мешкають по цей бік Волги й Каспійського моря. Вони монгольського походження. Примандрували в початках XVII. ст. до надволзьких степів і зорганізували свою незалежну політичну форму життя, яку втратили в XVIII. ст. в користь Московщини. Вони нераз піднімали повстання проти Москви, які кінчалися невдало. Сьогодні існує «Калміцька Автономна Республіка» в межах, якої живе 107 тис. Калмиків. Що до башкірів, то вони походження тюрського. Примандрували з Азії ще в IX. ст. й поселилися на уральських степах. Їх також у XVIII. ст. захопила Москва й їхні численні повстання були все здавлювані. Вони як і калмики сьогодні мають свою «Башкірську Автономну Республіку» якої число населення винходить 713,693 осіб.

Українські колоністи порозкидані поміж усіма утикуванними Москвою народами сталили їхнє хотіння, волю, бажання звільнитися з московських кайдан, і пов'язували їхні політичні стремління зо своїми. Так підсилюючи моральні сили тих народів у противмосковській боротьбі, українські колоністи ставали духовими батьками їхніх національних стремлінь. І тому то в 1917. р. революційний рух на всім Сході був подібним до революційного руху на Україні, тоді коли на самих центральних російських теренах він носив цілком відмінний характер. І коли навіть Україна в 1917. р. встаючи з під згарищ старої московської імперії, збройно зударилася на північних своїх кордонах і з новим носієм московсько-імперіялістичної ідеї — большевизмом, то і тоді Схід не пішов із Москвою. І пізніше, коли в наслідок московських репресій й терору мільйони нових українських політичних засланців босими ногами по замерзлих східних дорогах відбивали свій вигнаний марш, — симпатії східних народів не гасли, але росли до Українців.

Українці здобули духовно східні народи для себе й тим самим для Європи, до якої вони через Україну почали тяготіти. Ліппатські для України найважіше — здобутки нашого колоніста, з повстанням української держави, затвердити певними політичними актами, та так стати нам порядкучим чинником на Сході, щоби — знищивши на все там московські впливи й вирвавши на вікі з небезпечних рук Москви джерело матеріальних сил для її руйнуючого месіянізму в Європі — зломити розгонну силу московської духовості. Тим створити міцні основи нового життя на Сході та навязати міцний зв'язок поміж народами Європи і Азії, й забезпечити добробут і національно-культурний розвиток.

Через зміну, яка іде в укладі світових політичних сил, зростає й значіння України в міжнародно-економічнім і політичнім світі, зокрема ж в Східній Європі. Во знову в світі відновляється з забуття торговельні та комунікаційні шляхи з північної, середу-

що, а то — її із Західної Європи — через Україну — до Малої Азії, Кавказу, Ірану, Іраку й Туркестану, яких господарська вага в сьогоднішньому часі швидко зростає. Тим то геополітичне значення України набирає характер осередку одного з першорядних відтінків світової історії. Та як ми твердимо, куди більше чим геополітичне положення України є важніша життєва сила українського народу. І тому то хоч може хвилеві невдачі переслідувати Україну, — то все ж будучість є за нами, бо український народ виявляє незрівнянну в світі силу незломності своєї душі, що в запорукою того, що вага української проблеми все буде лежати в руках самого таки українського народу на українських таких землях.

3. МАЙБУТНЄ.

Україна змагається за провідну роль на Сході, висуваючи свою власну концепцію розвязки проблеми Сходу, все, в усі часи свого буття, шукала коаліції зо Західною Європою, шукала спільніх шляхів у розвязці загально-міжнародних питань. Та не все вона там знаходила зрозуміння спільноти інтересів. І так як було в минулому так є й в період українських визвольних змагань в 1917—21. рр. і вдаліший революційний боротьбі українського народу. — Аж поки над самою головою Західної Європи не завис московський удар, Західна Європа була байдужою до жертв української нації, що клалася не тільки за ідеал української державності, але й за віковий ідеал перемоги духовості «психологічної Європи» над нападаючою духовістю варварського Сходу. — Україна ніколи не забула, чим вона зобов'язана Західній Європі й на майбутнє в боротьбі «Занову Європу».

І так, віднайшовши себе в минулому ми можемо тепер уже ствердити, — що український народ має в собі духові й матеріальні дані стати не тільки підметом своєї власної долі, але й взяти на себе віткову роль у впорядкованні проблеми Східної Європи, та забезпечені її благобуту й довготривалості нового прийденського ладу.

В тяжких змаганнях на грани двох світів, український народ виробив собі правильну оцінку Сходу й тому він зможе належно стабілізувати там відносини й приєднати до своєї системи всі найближчі народи Сходу й тим започаткувати нове взаємовідношення між двома континентами старого світу.

Вага тяжості культурно-економічних, а то й політичних взаємо-відносин двох континентів старого світу лежить головним чином у шляхах сполучення, які ж власне перехрещуються в Україні, або йдуть через простори української природної експансії, ще то власне підносять Україну до ряду найважливіших під оглядом транзиту країн, а розселення українських колоністів по цих шляхах сполучення в Азії, ще збільшує її питому вагу в взаємовідношенні двох континентів. Система ж водних каналів, що частинно в Україні здійснена, а частинно знаходитьться в будові, ще

більш уможливить у найближчому майбутньому ті всебічні звязки між Європою й Азією. А до того треба згадати ще й про летунську лінію, що лежить у найвигіднішим положенні в Україні.

Важним є, що за землями на Сході вяжуть нас не лише політичні інтереси, але й наші колоністи, що живуть там часто компактними масами — Сірий Клин, Зелений Клин, а то й в Туркестані — Семериченський окр. Теж не менш важним є, що в більшості східних міст є, й то не тим-часово-напливовий, але сталій місцевий український елемент, що сидить тут ще з дідів чи прадідів і який не стратив до нині національної свідомості. І то наявіть у таких містах, як Вірний (Альма-Ата), де українці становлять 10,7%, Акія-Ата — 7,1%, Тиш-Пек (Фрунзе) — 5,4%, та що — це все в Туркестані, — про що ми писали в згадуваній уже вище статті «Україна й Схід». Ми писали в тій же статті чим є для нас такі краї як Туркестан, Сибір і Далекий Схід, і чим є Україна для кожного з них із окрема, та яку роль мають у тім відіграти наші колоністи, тому про це згадувати тут не будемо, а торкнеться стисло наміченої теми про роль України на Сході взагалі.

І так, перед Україною стоїть завдання приєднати до своєї системи свободних політичних союзів і силово річи політичної й господарської співпраці, східні краї й народи, що до тепер були поневолені, як і ми, Москвою. При чому, навязання найтісніших взаємин має відбуватися на підставі взаємного пошанування власних сил, отвертості й глибокої етичності в відносинах і взаємних господарських інтересів для добра взаємного. І лише цим шляхом прямувати до створення на Сході такої системи в якій би новий уклад сил був наскрізь приязній українській нації. Така політика, — оперта на правдивих здорових реальних залеженноях, — що перестерігає інтереси обох, усе приведе, через справний шлях органічного росту, до своєї цілі. Во добуті успіхи іншим шляхом можуть бути й великі, але історичної проби не відтержуть. Хай принцип голої сили примінюваний Москвою на Сході відійде разом із нею в забуття. Хай у досягненні наших цілей буде нам на першім місці наша сильна переможно-притягаюча духовість, яка зеднає нам увесь Схід і зробить Україну знову одним із головних світових центрів культурного, господарського й політичного життя на межі двох континентів, — до якого, як найближчого, будуть тяготіти народи Сходу, а то також, із сьогодніше нам небезпечної, півночі, звідкіля то ж колись їздили вклонитися — «До столичного города до Києва, до красного сонечка до Володимира».

Само собою зрозуміло, що передумовою такої політики є знищення Москви, як імперії, обмеження її політичної діяльності в етнографічних московських межах і поставлення її на властиве її місце, щебто лицем до Азії, бо ж — «Ведь ми ж тулупом лжаким у Азії» — як каже, здається той же, вже раз пам'ятованій, російський письменник.

І в цій то боротьбі з Москвою ми мусимо всебічно очолити в першу чергу, сили Туркестану, Сибіру, Далекого Сходу, того краю, що поки що живе як ідея Ідеал — Уралу, тощо, та скликти їх ста-

ти невідемною складовою частиною нової системи бувших поневолених Москвою народів Сходу, в такій її концепції, яка б у своєму опертю на Україну скріплювала б їх всіх разом і кожного з них з окрема.

Боротьба українського народу з большевизмом, — яку він веде з ним від самих перших годин його народження, — в очах поневолених Москвою народів, в чимсь вищим від боротьби інших народів, бо український народ ту боротьбу веде рівночасно проти большевизму, як большевизму, та проти Москви, як Москви — незалежно від форм її правління. І в цім то, — при своїй концепції нової системи на Сході, — український народ може мати вже сьогодні належний моральний кредит серед поневолених Москвою народів. Це не є без значіння при вирішенню східнього питання в міжнародній площині, в якій то нарешті український чинник повинен входити в рахунок, коли тільки буде ходити не лише про нову систему укладу сил, але й політично-господарську гармонію та співпрацю обох близьких континентів, а найголовніше про втримання там того стану укладу сил на довший час. Втому, основним вкладом для підстав української зовнішньої політики на Сході, є ріст українських внутрішніх сил і видвигнені ними принципи — підсилювати внутрішньо своє довкілля. Бо лише поставлення перед самим довкіллям його національних цілей інтересів, побудить його взяти на себе добровільно супроти нас обовязок, охоту до праці й дасть можливість досягти це загальний підйом духа, інтенсивність у здійсненні економічно-господарських чи інших планів і скоро досягнення найдальше намічених цілей, чого іншим шляхом ніколи не дастесь нам, якраз на Сході, зробити.

Власне запорукою того, що лише нам є можливим це — до переведення, в наші чисельні колоністи в Азії, що пізнали своє довкілля й дальших від нас сусідів і здобули серед них для українського народу довір'я. Це власне приведе до того, що ті народи без жадного упередження підуть спільно з Україною до творення нової системи укладу сил на Сході. Зокрема тепер для наших колоністів на Сході, стойте велике завдання — підготовити здійснення твої концепції — яку Україна видвигає для нового звільненого від Москви Сходу. Власне вони мусять тепер більш як коли тієїшніє повязати поневолені народи зо своїм світовідчuvанням і зо своєю тактикою практичного діяння з означенім і твердим порядком вартостей.

4. ДЖЕРЕЛО СИЛИ.

«Чого сваримося поміж собою й губимо українську землю? Користають з того половці й пустошать наші землі та радіють нашим розладдям. Від тепер будьмо однодушні й спільно боронім та пильнуймо української землі».

(Літописець на маргінесі любецького зіаду).

«Тим то стала на всьому світі страшна козацька сила, що у нас, панове молодці, була воля й дума єдина».
(Народня пісня про часи Богдана Хмельницького).

Власна національна «воля й дума єдина» — усібнена в однім державнім Провідником — в Великім Князі чи Гетьмані, та «однодушна й спільна оборона та пильнування української землі — було першим і найголовнішим джерелом нашої сили в минулому.

«А ліпо ни било, браті, возряче на Божію помочь і на молитву святої Богородиці, поіскати отець своїх і дідів своїх пута і своєї чести». (Князь Мстислав Ізяславович), а за козацької доби: «Іже убо за отчу подвізялся славу, безсмертним слава вінцем увінчает главу».

(Милості Божії).

Невгнута велич духа — в якім був відомін далеких століть й незабутніх подвигів нашої слави, — об яку навіть після найбільших поразок і невдач розбивалися ворожі наступи, — це друге найголовніше джерело нашої сили в минулому.

«Сребром і златом не налізну дружини, но дружиною сребро і злато».

(Володимир Великий).

«Кшталтом оним древніх Русов, предков наших, кто может возбранити дільности воїнственої і уменшити отваги рицарської».

(Богдан Хмельницький).

Військовий дух, із якого випливала лицарська етика й чеснота — «Іду на Вас» і Козацька Нація, — що на сьогоднішній мові ззвучить: « прямуємо до того, щоб стати народом військовим» (Беніто Мусоліні), — це третє найголовніше джерело нашої сили в минулому.

Від перших же часів приняття християнства, — яке український народ знаціоналізувавши підніс до висот непримиримого символу — ідеї державницької боротьби, — український народ почав виробляти свою власну національно-політичну й культурно-історичну індивідуальність. — Кожний окремий етап історії нашої державності витиснув свою печать на формуванні української Нації й вложив у її душу всі засадничі ідеї української традиції, які ожили й діють у нас тепер і стають тою тревалою й міцною тисячилітньою підмурівкою на яку спирається наша свідомість.

Минуле, сучасне й майбутнє зливаються в одну судільну едність — в одну найвищу національну ідею української Нації, — в Ідею Української державності.